

Науково- теоретичні підходи до класифікації туристичних кластерів

На основі наукового аналізу практики функціонування кластерної моделі туристичній галузі, запропоновано критерії та систему класифікації туристичних кластерів.

Based on scientific analysis of the practices of tourism cluster model, proposed criteria and classification system of tourist clusters.

Ключові слова: кластерна модель, туристичний кластер, класифікація
Key words: clusters, tourism cluster classification

Світові економічні тенденції та особливості розвитку туристичної сфери на сучасному етапі визначають появу якісно нових умов господарювання з принципово новим характером економічних зв'язків і економічних відносин, вимагають інноваційного підходу до методів взаємодії між владою, бізнесом та громадськими інституціями. Серед найбільш ефективних форм інноваційного економічного розвитку закордонні та вітчизняні фахівці відзначають кластерний підхід до структурування економіки, обґрунтування стратегій національної та регіональної економічної політики й підвищення конкурентоспроможності продуктів та послуг.

Метою даної статті є розробка критеріїв та системи класифікації туристичних кластерів на основі аналізу сучасної ринкової ситуації та структурно - змістових елементів кластерних утворень.

Методологічну базу дослідження складає теорія управління конкурентоспроможністю підприємств, їх об'єднань, регіонів (М.Портер) а також теорія кластерного підходу щодо ефективності розташування господарюючих суб'єктів, регіонального управління, взаємодії бізнесових структур, державних установ, закладів науки, освіти і культури для забезпечення економічного успіху регіону. (В. Прайс, М.Войнаренко, С. Соколенко, та ін.)

В дослідженні були використані методи емпіричного та теоретичного дослідження, зокрема, аналіз, синтез, моделювання, систематизація.

Відомий український дослідник кластерної моделі С. Соколенко визначає кластер як стійке територіально-галузеве партнерство, що об'єднує інноваційною програмою впровадження передових виробничих, інжинірингових та управляючих технологій з метою підвищення конкурентоспроможності його учасників. В більш вузькому розумінні під

кластером розуміють групу розташованих у достатній близькості взаємозв'язаних компаній, постачальників послуг, обладнання і комплектуючих, НДІ, вузів, організацій, що взаємно доповнюють та посилюють конкурентні переваги кожного із учасників [2]. Він зауважує, що існуюча на сьогодні інфраструктура туризму в Україні поки що не повною мірою відповідає світовим стандартам, однак вона активно розвивається і удосконалюється з врахуванням існуючих рекреаційних, екологічних, соціально-економічних та інших вимог. Одним з пріоритетних напрямів у вирішенні цього питання має стати втілення кластерного підходу до розвитку регіонів України.

На основі аналізу наукового доробку з проблеми дослідження, нами запропоновано визначення туристичного кластеру як неформального об'єднання установ, організацій, фірм туристичного профілю, що розташовані на території туристичної дестинації або туристично-рекреаційного регіону з метою розробки, просування та продажу конкурентоспроможного туристичного продукту. Метою діяльності туристичного кластеру є об'єднання можливостей та потужностей партнерів з метою створення інноваційних туристичних послуг, диверсифікація туристичного продукту, його покращення та удосконалення, спільна розробка та реалізація маркетингової політики, реклама та брендінг туристичної дестинації, участь інвестиційних проектах та державних програмах розвитку туристичного регіону та ін. Характерною ознакою сутності кластера є об'єднання окремих елементів і компонентів в єдине ціле для виконання у взаємодії певної функції, або реалізації певної мети. Завдяки таким властивостям кластерна модель має ідеальну можливість позитивно впливати на комплексне формування туристично-рекреаційної інфраструктури регіону. Тому туристичний кластер є новим кроком у співпраці фірм, установ та організацій до формування та просування на ринку туристичного продукту та спільного економічного успіху.

До складу туристичних кластерів можуть бути залучені туристичні підприємства, заклади розміщення та оздоровлення, заклади ресторанного господарства, транспортні, страхові та банківські організації, навчальні заклади, які спеціалізуються на підготовці кадрів для туристичної сфери, асоціації та агенції регіонального розвитку і підтримки підприємництва, професійні асоціації розвитку туризму та підтримки туристичних підприємств, органи місцевого самоврядування, інноваційні структури, заклади культури та охорони історичної спадщини.

Системний підхід до розробки наукової моделі кластеризації у сфері туризму передбачає виділення і аналіз основних елементів структурного утворення та взаємозв'язків між ними. Для реалізації кластерної моделі в туристичній галузі, на нашу думку, необхідно мати наступні елементи:

- туристичні ресурси – природні, біосоціальні, історико-архітектурні, антропогенні, подійні, тощо

- виробників туристичних послуг;
- достатній розвиток транспортної та комунальної інфраструктури;
- освітні, культурні, та науково-дослідні установи;
- фахівців відповідної кваліфікації;
- систему менеджменту.

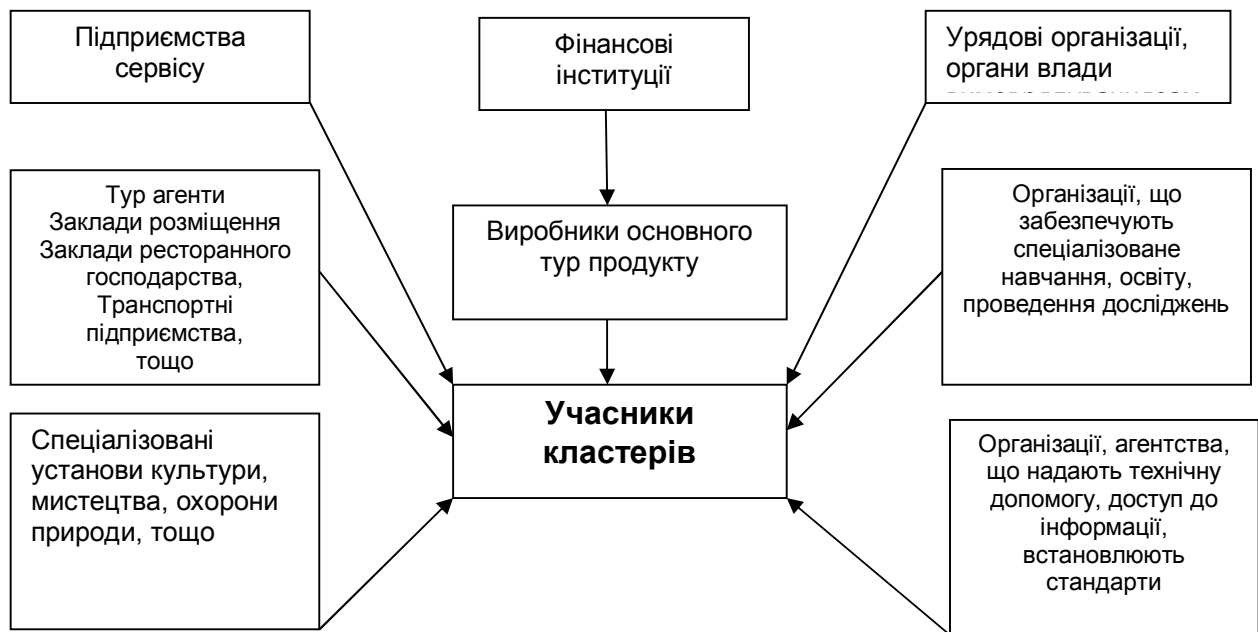

Рис. 1. Складові туристичного кластера

Відповідно до специфіки цілей кластерного об'єднання в туризмі, вважаємо, що основою структури туристичного кластеру можуть бути комерційні підприємства, що надають характерні туристичні послуги і займають лідируючі позиції на ринку – тобто туристичні оператори та заклади розміщення, які зацікавлені у підвищенні конкурентоспроможності власного продукту та можуть фінансово та інституційно підтримати діяльність кластеру.

Перевагами кластерної моделі у туризмі є

- ефективне використання туристично-рекреаційних ресурсів, удосконалення та підвищення конкурентоспроможності регіонального туристичного продукту;
- підвищення інвестиційної привабливості регіону, сприяння інноваційним інвестиційним проектам в галузі туризму;
- координація зусиль влади, бізнесу та громадських організацій з метою розвитку туристичної інфраструктури,
- спільне використання кадрового потенціалу, реалізація програм підготовки та підвищення кваліфікації персоналу

- зниження собівартості туристичних послуг за рахунок преференцій для учасників кластеру, спільного використання ресурсів, узгодження стратегії і тактики бізнес - діяльності.

- реалізація спільних маркетингових та рекламних заходів, участь у туристичних виставках та ярмарках, розробці та просування туристичного бренду регіонів

- розширення можливостей для розвитку інноваційних форм і напрямів туристичної діяльності.

Тобто створення кластерів або кластеризація – один з найважливіших шляхів інноваційного розвитку туристичної діяльності, поєднання традиційних та новітніх форм організації бізнесу, раціонального природокористування та громадських інституцій у сфері туризму.

Перша спроба реалізації кластерних моделей в туризмі була здійснена в 2001 р., коли було засновано туристичний кластер "Кам'янець" (Хмельниччина). Його метою стало ініціювання та координація проектів розвитку туризму в регіоні, популяризація міста та його туристичних можливостей. При активній підтримці учасників Кластеру була розроблена Перспективна програма розвитку туризму в місті до 2010 року, організовано участь у виставках, конференціях, семінарах та тренінгах з питань розвитку туризму, створено туристичні сайти та різноманітні зразки рекламної продукції, впроваджено медіа-проект "Кам'янець фестивальний", проведено числені культурно-мистецькі акції.

Об'єктивні умови для формування туристично-рекреаційних кластерів існують насамперед у регіонах Карпат і Криму. Про це, зокрема, йдеться в дослідженні конкурентоспроможності галузей української економіки, здійсненому в рамках проекту BIZPRO. Розробка туристично-рекреаційних кластерів здійснюється також у Полтавській області і м.Севастополь [1].

На основі аналізу специфіки структурних елементів та системних зв'язків у кластерних об'єднаннях, вивчення наукових та статистичних джерел, аналізу практичного досвіду створення та функціонування кластерної моделі у туристичній сфері пропонується наступна класифікація туристичних кластерів.

1. Типи кластерів за цілями і характером діяльності:

- туристичні кластери (інформаційно - туристичні, туристично-рекреаційні) – кластерні об'єднання, які створюються для подальшого розвитку та популяризації туристичного продукту конкретної місцевості.. Прикладами такого типу кластерів може бути туристичний кластер «Кам'янець», туристичний кластер «Слобожанщина» (Харківська обл.), туристично-рекреаційний кластер «Світязь» (Волинська обл.), кластер «Аура» (м. Севастополь);

- рекреаційно-курортні кластери (туристично – рекреаційні, санаторно-курортні) - кластерні моделі, центом яких є заклади оздоровлення та лікування (санаторії, курортні готелі, тощо), що спільно

розбляють та реалізують туристичний продукт лікувально-оздоровчого призначення.

- кластери сільського зеленого туризму - кластерні об'єднання для формування ринку туристичних послуг за рахунок розвитку малого та середнього туристичного бізнесу у сільській місцевості, створення туристичної дестинації на основі сільського населеного пункту. Перший кластер сільського зеленого туризму «Оберіг» було створено у с. Гриців Хмельницької області. Кластери такого типу поширені у Карпатському регіоні, Автономній Республіці Крим та інших регіонах;

- екологічні туристичні кластери – кластерні об'єднання, що забезпечують якісно новий рівень організації туристичної діяльності відповідно до міжнародних та європейських документів щодо сталого розвитку туризму, принципів збалансованого природокористування та репрезентують нові підходи у зацікавленості підприємств туристичної галузі у підвищенні якості навколишнього середовища. Як приклад, можна відмітити екологічний кластер «Зелені Товтри» (Хмельницька обл.);

- виробничо – туристичні кластери – об'єднання підприємств та підприємців, що випускають та реалізують продукцію туристичного призначення – сувеніри, брошури, буклети, вироби декоративно - ужиткового мистецтва.

2. За регіональною належністю учасників туристичні кластери бувають:

- місцеві, які об'єднують представників влади, бізнесу і громадськості одного населеного пункту, як правило, туристичного центру або міста чи села, які мають визначні туристичні ресурси;

- регіональні, які об'єднують учасників, що здійснюють свою діяльність в межах одного регіону (району, області) з метою ефективного використання природно-рекреаційного потенціалу, комплексного розвитку туристичної інфраструктури;

- міжрегіональні та міжнародні туристичні кластери - використовують переваги транскордонного співробітництва для посилення інтегральної конкурентоспроможності туристичної сфери транскордонних регіонів (наприклад, українсько-польський туристичний кластер (Львівська обл., українсько-молдавсько-румунський туристичний кластер (Ізмаїл – Рене, Одеська обл.);

- мегакластери - об'єднують суб'єктів туристичної діяльності великих єврорегіонів для системного розвитку міжнародного та внутрішнього туризму, покращення міжнародного співробітництва у туристичній сфері. Як правило, створюються при підтримці міжнародних донорських організацій - ПРООН, USAID та ін.

3. За особливостями створення та функціонування туристичних кластерів:

- кластери, створені на основі горизонтальної міжгалузевої кооперації підприємств (фірм) з метою підвищення спільного

конкурентного потенціалу на ринку туристичних послуг, просування місцевого туристичного продукту, збільшення обсягів збуту вироблених послуг та продукції, активного впливу на місцеву економічну політику;

- кластери, створені на основі багато профільної вертикальної міжгосподарської інтеграції, що будуються за принципом єдиного технологічного ланцюжка на договірній основі або у формі створення об'єднання підприємств на основі чинного законодавства:

- становлення багато профільних кластерних утворень з представників влади, громадськості та підприємств сфери туризму та суміжних галузей в межах компактної території як адміністративно-територіальної одиниці.

Особливий інтерес щодо подальшої наукової розробки складає дослідження виробничо – туристичних кластерів, формування яких стимулює розвиток інноваційних напрямів туристичного бізнесу як то гастрономічний та винний туризм, промисловий туризм, тощо. Практичне втілення кластерної моделі, особливо її просування з боку державних та регіональних управлінських структур, потребує глибокого методологічного й методичного відпрацювання відповідних механізмів. Необхідність становлення науково обґрунтованих логіко-структурних кластерних моделей зумовлює актуальність дослідження економічної доцільності взаємодії підприємств, організацій, установ, закладів у форматі виробничо – туристичних кластерів.

Література:

1. Войнаренко М.П. Механізми адаптації кластерних моделей до політико-економічних реалій України / М.П. Войнаренко // Світовий та вітчизняний досвід запровадження нових виробничих систем (кластерів) для забезпечення економічного розвитку територій:– К.: Спілка економістів України, 2001. – С. 25–33.
2. Соколенко С. Кластери в глобальній економіці / С. Соколенко. – К.: "Логос", 2004. – 847 с.
3. Стеченко Д.М. Науково-інформаційне забезпечення створення регіональних курортно-рекреаційних кластерів / Д.М. Стеченко, В.Б. Провозін // Матеріали доповідей учасників другої наук.-практ. конф. "Інформаційні технології в управлінні туристичною та курортно-рекреаційною економікою". – Бердянськ: Видавничий центр АУІТ "АРІУ", 2006. – С. 10–15.
4. Басюк Д.І. Кластерна модель як фактор підвищення конкурентоспроможності туристичного продукту м. Кам'янець-Подільський // Економіст .- 2008 - №10 – С.40-46.